

दिवशी यू ट्युबवर चिरंजीवांसाठी योग्य अशी बडबडगीते शोधत असताना एक छान जपानी बडबडगीत सापडलं. 'ओ-च्या ओ-च्या ओ-च्या-च्या' अशा गमतीदार सुरुवातीने सुरू होणारे ते गीत एका लोभस जपानी चिमुरडीने छानपैकी डान्स करून सादर केलंय. ती चाल आणि ठेका त्याला आवडेल, या हेतूने मी ते गाणं त्याला ऐकवलं. आणि त्यालाही ते आवडलं. तेवढ्यात नवरा ऑफिसमधून आला आणि चिरंजीव इतके कशात रंगलेत, हे पाहत असताना त्याने मला विचारलं-

'कशावर आहे हे गाणं?'

आमच्याकडे मराठी, हिंदी, इंग्रजी सोडल्यास इतर काही अगम्य कानावर पडलंय, तर ते बऱ्याचदा जपानी असतं, हे त्याला माहीत आहे. त्यामुळे गाणं जपानीच असणार, अशी त्याची खात्री झालेली होतीच.

'म्हणजे?' - मी.

'अगं, म्हणजे काय विषय आहे गाण्याचा?'

'ओह! अरे, विषय आहे 'ओ-च्या' म्हणजे आपला 'चहा' रे!

'काय? जपानीत चहाला 'ओच्या' म्हणतात?'

'हो. आपला 'चहा' तर त्यांचा 'च्या.' म्हटलं नव्हतं मी तुला-मराठी आणि जपानी सारखीच आहे म्हणून?'

यावर 'हा एक शब्द जरा मिळताजुळता असला तर काय लोच भाषा एकसारख्या होतात का?' असं त्याच्या चेहऱ्यावरचे भाव पाहून मला वाटून गेलं. चहाचा कप घेऊन निवांत बसल्यावर मला म्हणाला, 'पण मग ही 'ओ'ची काय भानगड आहे?'

'ओ'ची भानगड? म्हणजे?' मला कळना.

'अगं, तूच मधारी नाही का म्हणालीस- 'ओ-च्या'. पण नंतर नुसतंच 'च्या' म्हणालीस. म्हणून म्हटलं- ही 'ओ'- 'च्या'ची भानगड काय?' तो म्हणाला.

'अरे, ते होय! जपानीत 'ओ' हा आदरार्थी प्रत्यय आहे. जिथे आदर व्यक्त करायचाय अशा बऱ्याच ठिकाणी त्या- त्या शब्दाआधी 'ओ-' प्रत्यय लावतात जपानीत. '...माझा खुलासा.

'अच्छा!' माझा खुलासा ऐकून अधिक खोलात जायच्या भानगडीत तो अर्थातच पडला नाही.

यावरून मला मी जपानी भाषा नुकतीच शिकायला सुरुवात केली होती ते दिवस आठवले. साधारण दहा-बारा वर्षांपूर्वीचा काळ. काही वेळ क्लासमध्ये हास्याची कारंजी उडायची. 'ओ-च्या'चं शब्दशः भाषांतर केलं तर काय होईल? आमच्या एका मैत्रीणीने विचारलं. '(तुमचा) आदरणीय चहा!' कुणीतरी उत्तरलं. आणि तेव्हाचा फुटलेला हशा आठवून मला आताही हसू फुटलं. आता आदरणीय व्यक्ती असावी, पण चहासुद्धा आदरणीय असतो का?

चहावरून अजून एक उदाहरण आठवलं. 'ओ-सारा'!

'सारा' म्हणजे 'बशी'. मग 'ओ-' लावल्याने तीसुद्धा 'आदरणीय' झाली म्हणायची! अजून उदाहरण म्हणजे 'ओ-नामाए' (नाव), 'ओ-शिगोतो' (जांब), 'ओ-तान्ज्योबी' (वाढदिवस)... आणि अशीच अजून चिक्कार आहेत. अशा प्रकारे इतरही अनेक गोष्टींना हा आदरार्थी प्रत्यय लावून खिदळायला आम्हाला एक चांगलं निमित्त सापडलं होतं. हे 'आदरणीय' प्रकरण आम्ही पुढे बराच काळ आपापसात बोलताना मुद्दाम वापरत असू. बाकी पुढे नोकरी लागल्यावर भारतीय बॉसला आणि इतर सर्वसामान्य लोकांनाही कळू नये असं काही बोलायचं असलं की आम्ही जपानीत बोलत असू. 'आदरणीय' (!) बॉसबद्दल बोलताना तर खाशी मज्जा यायची!

'च्या'च्या निमित्ताने मराठी आणि जपानी भाषेतील साम्यस्थळांची ('स्थळं' म्हणजे शब्द, वाक्यप्रचार वगैरे) परत एकदा उजळणी करून झाली. त्यातली गंमत तुम्हालाही सांगायची वाटली म्हणून हा लेखनप्रपंच! काय आहे की, इंग्रजी आणि जपानी या अगदी पूर्णपणे भिन्न भाषा आहेत. अगदी लिपीपासून ते उच्चार, व्याकरण, इ. सर्वच बाबींमध्ये या दोहोंत काडीचंही साम्य नाही. त्यामानाने मराठी जपानीला खूपच जवळची आहे. खासकरून व्याकरणदृष्ट्या! (अर्थात लिपी पूर्णपणे वेगळी आहे.) मराठीप्रमाणेच जपानीतही वाक्यातील पदांचा क्रम कर्ता- कर्म-क्रियापद असाच आहे. जपानीतील अव्यये मराठीतील 'ऊन', 'हून' किंवा 'चा', 'ची', 'चे' अशा प्रत्ययांशी साम्य दाखवतात.

या दोन्ही भाषांतल्या साम्यस्थळांमधला अजून एक समान घागा म्हणजे एखादा शब्द किंवा वाक्यप्रचार अर्थाने, उच्चाराने किंवा दोन्ही बाबींत मराठी आणि जपानीत एकच किंवा जवळपास सारखाच असणे. हे साम्य जाणून घेणं नक्कीच मनोरंजक आणि गमतीशीर आहे. कसं ते बघू या.

का???? का!!!!

आता 'च्या' पिरून आपण सुरुवात केलीच आहे तर माझ्या सर्वात आवडत्या साम्यस्थळाकडे जाऊ या. पुलंतीही याविषयी 'पूर्वरंग'मध्ये नमूद केलंय. ते म्हणतात, 'जपानी 'का' आणि मराठी 'का'चा अर्थ एकच असावा.' आणि ते अक्षरशः खरं आहे!

मराठीतला 'का' आणि जपानीतला 'का' अर्थाने आणि उच्चाराने अगदी सारखाच आहे. गंमत म्हणजे मराठीप्रमाणेच जपानीतही तो प्रश्नार्थकच आहे. आणि मराठीसारखाच तो वाक्याच्या शेवटी येतो! उदा. 'पारी ए इकिमाश्ता का०' म्हणजे

'गो-नेन गुवाई निहोननी इमार्ता...'
'सोऽ देस का!'
म्हणजेच-
'जवळ्यास पाच वर्षे मी जपानमध्ये होते/ होते...'
'असं का!'

अजून गंमत म्हणजे आपण कधी कधी 'हो का!' च्याऐवजी 'हो का!' म्हणतो ना, तर जपानी 'सो का!' म्हणतात.
बरं, 'का'चा महिमा इथवरच संपत नाही. आपण मराठीत कित्येकदा म्हणतो ना, 'अमुक अमुक असं करू या का? का तसं करू या?' (किंवा आपण या 'का'ऐवजी 'की'सुद्धा वापरतो.) तर

एखादं वाक्य मी इंग्रजीपेक्षा मराठीमध्ये अगदी तंतोतंत अर्थाने चपखल शब्द वापरून भाषांतरित करू शकेन. पण क्लायन्टला मराठी कुठे येतंय!

जपानी शिकताना मला अजून एका क्रियापदाची गंमत वाटली होती. 'हो जा शुरू!' या क्रियापदाचं मराठीतल्या क्रियापदाशी थेट साम्य नसलं तरी मराठीतल्या त्या क्रियेशी जवळचं नातं मात्र नक्कीच आहे. जपानीमध्ये 'करणे' किंवा 'To do' या क्रियेसाठी 'सुरू' हे क्रियापद आहे. त्यामुळे 'चल' परीक्षा जवळ येत चाललीय! आता अभ्यास 'सुरू' करायलाच हवा, 'असं आपण म्हणावं आणि याच क्रियेला जपान्याने म्हणावे- 'बेन्व्योऽ (अभ्यास) 'सुरू'! आहे.

'ओ-च्या ओ-च्या ओ-च्या-च्या'

या 'का' किंवा 'की'ने दोन प्रश्नार्थक पर्याय जोडण्याचं जे काम पार पाडलंय, तेच काम जपानीतही तसंच पार पाडलं जातं. उदाहरणार्थ-

'कोरे का सोरे' (म्हणजे 'हे का 'ते')
'खाऊन बघ ना!'

मराठीत आपण अनेकदा सहज बोलतो... 'हे खाऊन बघ ना जरा...' आता या 'खाऊन बघण्याच्या' क्रियेत अर्थातच त्या पदार्थाची चव घेणे वगैरे अपेक्षित आहे. पण इंग्लिशमध्ये ही क्रिया आपण अगदी अशीच म्हणत नाही. आपण या क्रियेला 'taste it' किंवा 'try it' म्हणतो. पण अर्थाने अगदी सारखी असणारी अशीच दोन क्रियापदं एकत्र वापरणारी ही 'खाऊन बघण्याची' क्रिया जपानीत मात्र आहे. 'खाऊन बघ ना'ला जपानीत 'ताबेते मिते (कुदासाइ)' म्हणतात. ज्यात 'ताबेते' (मूळ क्रियापद 'ताबेरू') आणि 'मिते' (मूळ क्रियापद 'मिरू') यांचा अनुक्रमे अर्थ चक्रे 'खाणे आणि बघणे'च आहे! त्यामुळे जपानी शिकताना गाडी जेव्हा 'ताबेते मिरू' या क्रियेशी आली तेव्हा चटकन वाटलंच- 'अरे! हे तर आपलं 'खाऊन बघणे'!

खाऊन बघण्यावरून आठवलं- जपानीत 'चवी'ला काय म्हणतात माहित्येय? जपानीत 'चव' म्हणजे 'आजी'! आम्हाला लक्षात ठेवायला सोपं गेलं. 'आजी'च्या हातची चव आपण विसरू शकतो काय? या 'खाऊन बघ' अशा प्रकारच्या मराठीतल्या इतरही जोड्या आपोआप जपानीतून एकेक करून समोर येऊ लागल्या आणि जपानीच्या अभ्यासातला रस वाढत गेला. येता-जाता मग आम्ही 'कीईते मीमास' (मूळ क्रियापद 'किकु = विचारणे आणि 'मिरू' = 'बघणे') म्हणजे 'विचारून बघते/ बघतो हं.' इतं मिते ने (मूळ क्रियापद 'इकु' = जाणे आणि 'मिरू' = 'बघणे') म्हणजे 'जाऊन बघ ना.' 'यांते मियोऽ का' (मूळ क्रियापद 'यारू' = करणे आणि 'मिरू' = 'बघणे') म्हणजे 'करून पाहू या का?' असे जपानी सांडायचे! 'खाऊन बघणे' प्रमाणेच आपले 'जाऊन येणे'सुद्धा जपानीत आहे. ते इंग्लिशमध्ये नाही! 'जाऊन येते'ला इंग्लिशमध्ये 'I will go and come (back)' असे म्हणण्यापेक्षा 'I'll be back!' असेच म्हटले जाते, नाही का! पण जपानीसुद्धा पटकन आपल्यासारखे 'इते किमास' म्हणजे अक्षरशः 'जाऊन येते/ येतो' म्हणून मोकळे होतात. यात मूळ क्रियापदे अनुक्रमे 'इकु' = जाणे व 'कुरु' = येणे अशीच आहेत!

'भिंतीला कान असतात' ही मराठीतली म्हण जपानीतही आहे बरं का! आणि वर पुढे 'दवाजाला डोळे असतात' असेही आहे! 'काबे नी मिमि आरि, शोजि नी मे आरि' ही ती म्हण. अजून एक साम्य म्हणजे 'बघता बघता सूर्य मावळला...' या वाक्यातील 'बघता बघता' जपानीतही आहे! ते म्हणतात- 'मिरू मिरू उची नी.' यात मिरू म्हणजे 'बघणे' होय!

परकीय भाषेत असे काही समान दुवे आढळले तर खरोखरच ती भाषा शिकणं केवळ 'शिकणं' राहत नाही, तर तो एक 'अनुभव' ठरतो! 'अभ्यासाला' अभ्यासाचा कोरडेपणा राहत नाही, तर तो एक रंगतदार, मजेशीर प्रवास होतो.

यांसारख्या साधर्म्यांच्या बऱ्याच गोष्टी आजही भाषांतराची कामे करित असताना जाणवतात आणि तेव्हा अगदी वाटचं की, अमुक

की नाही गंमत!

आता अभ्यास हे एक उदाहरण झालं. पण जपानीत इतरही असंख्य गोष्टी 'सुरू'च होतात. त्यात उठल्यापासून झोपेपर्यंतच्या असंख्य क्रियांचा समावेश होतो. मग ते 'सोजी' (स्वच्छता करणं) असो किंवा 'काईमोनो' (खरेदी) असो, जे काही आहे ते 'सुरू'च होणार. अर्थात जपानीतलं 'सुरू' हे त्या क्रियापदाचं मूळ रूप असलं आणि काळानुसार त्यात बदल होत असला तरी एकंदरीत तोच मर्थार्थ आहे. याच 'सुरू'वरून आठवलेले अजून एक साम्यस्थळ म्हणजे 'सेवा'! आपल्या मराठीत 'सेवा' शब्द आपण ज्या अर्थाने वापरतो, अगदी त्याच अर्थाने उच्चारसकट जपानी लोक जपानीत वापरतात. फक्त आपण एखाद्याची 'सेवा करतो', तर जपानी वर दिल्याप्रमाणे 'सेवा सुरू' करतात. पण त्या सेवेमागची भावना एकच आहे... काळजी घेणे! मदत करणे! इतकंच काय, बऱ्याच जपान्यांचा ई-मेल 'इरोइरो ओ-सेवा नी नारीमार्ता'ने सुरू होतो. म्हणजे काय, तर- 'खूप काही केलंत हो माझ्यासाठी! धन्यवाद बरं का!'

परवा कुठलीशी गोष्ट वाचताना त्यात 'कमाल आहे नाही!' असे उद्गार वाचले आणि यातल्या 'नाही!'च्या जपानी भावंडाची आठवण झाली. खरोखर, इथेही साम्य आहेच. कसं- बघा हं. उदा. आपण खूप वेळ उद्गारतो- अमुक एक गोष्ट 'मस्त आहे ना!' त्यालाच जपानी म्हणतील- 'सुगोइ ना!' या 'ना'चा उच्चार, अर्थ अगदी सारखा आहे. आणि त्यामागची भावनासुद्धा! पण या 'ना'व्यतिरिक्त जपानी कधी कधी 'ने' पण वापरतात. हा 'ने' आपल्याला आपल्या प्रश्नार्थक / उद्गारवाचक 'नाही?!' जवळ नेतो. उदाहरणार्थ- 'कोरे वा ताकाई देस ने!' म्हणजे 'हे महाग आहे, नाही?!' मी ज्या कंपनीत भाषांतरकार म्हणून काम करित असे तिथे एकंदरीत बिगममराठी जनताच जास्त होती. त्यातही बिहारी, उत्तरप्रदेशीच अधिक. त्यापैकी काहीजण ट्रेनिंगनिमित्त जपानवारी करून आले. तर आल्यावर त्यांना साक्षात्कार झाला की, जपानी बोलीभाषा त्यांना त्यांच्या मातृभाषेसारखीच वाटते. हे त्यांनी मला बोलून दाखवलं. मला वाटलं- म्हणजे-जपानीचं केवळ मराठीशीच साम्य नाहीये तर! 'उदाहरणार्थ?' मी गंभीरपणे विचारलं. तर एकजण म्हणाला, 'हमारा भासा में हम 'वा' शब्द बहुत इस्तमाल करते हैं. लखुर्जी का भाषण तो सुना होगा आपने वर्साजी?'

'जी हा- सुना है.' - मी.

'बस्स! तो जापानीभी 'वा' शब्द बहुत इस्तमाल करते हैं. जैसे की, 'कोरे वा नान देस्का?' हे उदाहरण ऐकलं मात्र; हिंदी आणि जपानी भाषेतला शाब्दिक सारखेपणा गंभीरपणे जाणून घ्यायला आतुर झालेल्या मला हसूच आलं एकदम.

'कोरे वा नान देस्का?' म्हणजे 'हे काय आहे?' यात 'वा' हा एक topic/subject indicating particle (अव्यय) आहे आणि 'नान'चा अर्थ आहे 'काय.' पण या बहादुरांना त्यातला 'वा' हा त्यांचा बिहारी 'वा' वाटला आणि 'नान' म्हणजे काय, ते मी सांगायला नकोच! मनात म्हटलं- शेवटी प्रत्येकजण परकीय भाषेचे मातृभाषेशी कितपत लागेबांधे आहेत, हेच शोधत असतो. मी तरी दुसरं काय करतये!!!

● वर्षा पेंडसे- जोशी

'पॅरिसला गेला होतास/ होतीस का?' मधला 'का' एकेच काम करतो- प्रश्न विचारणे! (फक्त एकेच फरक आहे की, प्रश्नार्थक 'का' नंतर आपण प्रश्नचिन्ह देतो, तर जपानी पोकळ टिंब देतात- (०) असं. इतकंच काय, मराठीतल्या या प्रश्नार्थक 'का'मागे कधी कधी काही भावना किंवा हेतूही असतात. उदाहरणार्थ- 'तुझं पुस्तक मी वाचलं तर चालेल का?' (परवानगी/ संमती मागणे.) 'पण तू तिला असं म्हणालासच का?' (संताप) या सर्व भावना जपानी 'का'तूनही व्यक्त होतात. अगदी हुबेहूब!

याशिवाय अजून एक उदाहरण. कधी कधी आपण एखादी गोष्ट ऐकल्यावर 'हो का!', 'असं का!' म्हणून उद्गारतो. आता या ठिकाणी 'का' प्रश्नार्थक नसून उद्गारवाचक आहे. अगदी हाच प्रकार जपानीतही आहे. ते म्हणतात, 'सोऽ देस का!' किंवा नुसतंच 'सोऽ का!' तर या जपानी 'का!'चं कामसुद्धा अगदी तेच बरं का! उदाहरणार्थ-